POLITICA MONETARĂ A IMPERIULUI RUS ÎN BASARABIA ÎN PRIMELE DECENII DUPĂ ANEXARE (1812-1828)

Valentin TOMULEȚ

Izvoarele atestă că, după anexarea în anul 1812 a Basarabiei la Imperiul Rus, în provincie au circulat, o anumită perioadă de timp, mai multe feluri de monede, în special cele turceşti, numite *mahmudea*, *jumătate de mahmudea*, *o pătrime din mahmudea*, *rubia*, *rubeicicul*, *beşlicul*, *stambolul*, *funducul*, *misârul* etc.

Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus a impus autorităţile imperiale să întreprindă măsuri concrete în vederea includerii teritoriului nou-anexat în sistemul economic şi politic imperial, orientării spre piaţa internă rusă, ceea ce presupunea şi schimbări şi în politica monetară. Aceste măsuri au provocat griji şi anumite temeri din partea proprietarilor funciari, concesionarilor, negustorilor şi altor persoane care avea o tangenţă directă cu sistemul monetar care circula în provincie, înţelegând că administraţia imperială va încerca să scoată din circulaţie monedele străine. La 4 septembrie 1813, arendaşii de proprietăţi funciare din ţinutul Hotin, îngrijoraţi de cursul de schimb a diferitor monede, lămurind că în ţinut circulă cervoneţi turceşti de valoare mică cu echivalentul de 2 lei 90 aspri şi alte monede de argint turceşti, la un curs de 5 lei, întrebau Pârcălăbia de Hotin „...la ce preţ să primească aceşti cervoneţi, pentru a nu suferi pierderi”.

General-maiorul I.M. Hartingh, comandantul trupelor ruse cantonate în Basarabia, care cumula şi funcţia de guvernator civil şi care era un părtaş convins al metodelor forţate de integrare a Basarabiei în sistemul pieţei interne ruse, în urma unui control riguros a comerţului intern în care erau antrenate mai multe categorii sociale ale populaţiei, convingându-se că pe piaţă circulă în cantităţi mari cervoneţi turceşti de trei tipuri, de valoare diferită (de 7, 4 şi 2 lei), dispune la 17 septembrie 1813 Departamentului I al Guvernului Regional să anunţe populaţia că vistieria nu va mai primi de la concesionari monede de aur turceşti, deoarece acestea, în urma scăderii cursului lor de schimb, cauzează populaţiei prejudicii.

La 11 noiembrie 1813 Pârcălăbia de Hotin raporta Departamentul II al Guvernului Regional al Basarabiei că „...în acest ţinut negustorii, arendaşii şi locuitorii au concentrat în mâinile lor un număr impunător de monede turceşti de aur şi argint, adică: *rubia* având cursul de 2 lei 90 aspre, *stambolul* – 8 lei (dar aceste monede nu sânt primite în vistierie, iar locuitorii au fost anunţaţi despre aceasta) şi *ruble de argint* cotate la 5 lei”. Dispoziţia lui I.M. Hartingh a provocat nemulţămiri în rândurile populaţiei. Pârcălăbia scria

că „...a fost asaltată de plângeri ale locuitorilor, care nu pot primi, iar alţii nu pot plăti datoriile şi nu-şi pot satisface necesităţile de zi cu zi şi că au pierderi considerabile din această cauză, în plus nu pot transfera aceste monede în Moldova de peste Prut". La 24 noiembrie 1813 Departamentul II al Guvernului Regional îi raporta lui I.M. Hartingh despre îngrijorările Pârcălăbiei de Hotin în legătură cu plângerile locuitorilor. În dispoziţia din 29 noiembrie 1813 I.M. Hartingh scria Departamentului II al Guvernului Regional că a interzis ca aceste monede să fie primite de vistierie din cauza „...calităţii proaste a aurului şi instabilităţii cursului monedelor de argint turceşti, care putea cauza prejudicii serioase locuitorilor, dar nu a interzis circulaţia acestor monede între persoanele particulare în scopuri comerciale sau în satisfacerea altor afaceri, iar locuitorii au fost preîntâmpinaţi despre această măsură".

La 31 decembrie 1813, Departamentul II al Guvernului Regional discută dispoziţia din 29 noiembrie a generalului I.M. Hartingh. Membrii Departamentului considerau necesar, ca în baza unor investigaţii speciale a cursului monedelor turceşti în oraşele-comerciale limitrofe Basarabiei, de a stabili un curs oficial a acestor monede în regiune. În dispoziţia din 23 martie 1814 I.M. Hartingh informa Departamentul II al Guvernului Regional că a el a observat demult „...că în Basarabia sporeşte numărul monedelor turceşti de aur, în special a celor numite *rubia* şi a monedelor turceşti de argint – *beşlicul*, utilizate în tranzacţiile dintre locuitori, în timp ce monedele vechi de argint: *iuzlucii* şi *cervoneţii* (двулевник, левник) care au circulat cândva într-un număr mare în Moldova, Valahia şi Basarabia, aproape că au dispărut din circulaţie; chiar şi *ducaţii* (galbenii) olandezi sunt într-un număr redus în circulaţie, iar cursul de schimb a celor care au mai rămas a crescut faţă de noua monedă turcească". I.M. Hartingh concluziona că „...monedele noi turceşti cervoneţii şi beşlicii, introduse recent în circuitul monetar ...nu valorează acel preţ la care ele au fost emise, comparativ cu monedele vechi turceşti: iuzlucii şi cervoneţii, acestea fiind adaptate la cursul de schimb al ducaţilor olandezi şi care probabil au fost scoase din circulaţie, pentru a fi înlocuite cu *beşlicii*". I.M. Hartingh reitera dispoziţia sa dată vistieriei de a nu mai primi monedele turceşti de aur şi argint şi confirma că atât cervoneţii cât şi beşlicii au avut până acum un curs stabil, deşi majorat faţă de valoarea lor reală: *rubia* era apreciată în Basarabia la 2 lei şi 23 parale, iar *beşlicul* – la 5 lei. Cauza care i-a impus pe locuitori de a recunoaşte necorespunderea cursului de schimb a monedelor turceşti, I.M. Hartingh o vedea în necunoaşterea valorii reale interne a *rubiei* şi *beşlicului*, dictată de necesitatea stringentă de a dispune în circulaţie de o monedă mărunţă turcească, chemată de necesităţile comerţului şi altor legături ce există între locuitorii Basarabiei cu cei de peste hotare.

Fiind obligat de a urmări de dezvoltarea comerţului interior şi exterior al Basarabiei, de satisfacerea diferitor activităţi economice ale locuitorilor şi altor profituri, pe care le puteau pune la dispoziţie particularităţile locale şi timpul, dar ţinând cont de interesele imperiale, I.M. Hartingh a fost nevoit să accepte circulaţia în regiune a monedelor mărunte turceşti – a *rubiei* şi *beşlicului*, după înlăturarea de pe piaţă a monedelor vechi de argint – iuzlucilor şi cervoneţilor, care circulau la preţul lor adevărat. În acelaşi timp, „...dorind de a scuti locuitorii Basarabiei de pierderi inutile, din cauza necorespunderii valorii adevărate a noilor monede şi valoarea lor reală de schimb pe piaţă", I.M. Hartingh a stabilit, începând cu 10 mai 1814, cursul de schimb pe întreaga Basarabie, a acestor monede utilizate în tranzacţiile dintre locuitori, micşorând însă cursul lor: *rubia* fiind apreciată la 2 lei, iar *beşlicul* – la 4 lei, şi nici de cum mai mult.

Departamentul II al Guvernului Regional urma să înştiinţeze populaţia, prin intermediul anunţurilor, despre această nouă decizie a lui I.M. Hartingh: cervoneţilor turceşti: *funducii*, *stambolii* şi *misârii*, nu li se stabilea un curs oficial de schimb, din lipsa necesităţii lor, în condiţiile circulaţiei pe piaţă a *rubiei* şi *beşlicului*, care puteau satisface toate cerinţele în monedă turcească de schimb de valoare mică, cu majorarea cursului *paralei*: un leu viind echivalat cu 40 parale. I.M. Hartingh atenţiona că majorarea varietăţilor de monede străine pe piaţă poate cauza mari prejudicii locuirilor în tranzacţiile lor băneşti, care trebuie să refuze de a mai primi monede care nu au un curs oficial de schimb, stabilit de către guvern. Departamentul II al Guvernului Regional urma să înştiinţeze locuitorii că „...circulaţia *rubiei* şi *beşlicului* a fost aprobată oficial, iar cursul de schimb al acestor monede se stabilea doar pentru tranzacţiile între persoanele particulare, dar nici rubia şi nici beşlicul nu pot fi acceptate de vistierie, din considerentul că vistieria nu are nevoie în aceste monede turceşti, cu excepţia ultimii, şi dor în cazuri extremale". La încasarea veniturilor vistieria urma să ţină cont şi de cursul de schimb al cervoneţilor stabilit de Comandantul Armatei Dunărene amiralul P.V. Ciceagov: ducatul olandez fiind apreciat cu 12 lei, ducatul austriac – 11 lei şi 30 parale si rubla de argint rusească – 3 lei 24 parale.

La 31 martie 1814 Departamentul II al Guvernului Regional îi raporta lui I.M. Hartingh că dispoziţia lui din 23 martie 1814 a fost adusă la cunoştinţa tuturor ispravnicilor. Pe parcursul lunilor aprilie-iulie 1814 ispravnicii raportau Departamentului II al Guvernului Regional că populaţia a fost anunţată de dispoziţia lui I.M. Hartingh din 23 martie 1814, privind neacceptarea de către vistierie a monedelor turceşti

Această măsură a cauzat anumite prejudicii nu doar populaţiei dar şi vistierii, în tranzacţiile financiare. La 6 aprilie 1814 Departamentului II al Guvernului Regional îi raporta lui I.M. Hartingh, că încă până la adoptarea

deciziei din 23 martie 1814, a primit 20000 mii lei, în calitate de taxe, sub formă de beşlici turceşti, pentru diferite chestiuni filantropice şi acum nu ştie la ce curs să-i elibereze. La 14 aprilie 1814 I.M. Hartingh scria Departamentului II al Guvernului Regional ca eliberarea ducaţilor olandezi şi austriecei să se efectueze în baza cursului care există între peroanele particulare.

În pofida acestor măsuri de restricţie, monedele turceşti, olandeze şi austriece au continuat să circule pe teritoriul Basarabiei. Mai mult ca atât. Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 29 aprilie 1818, deşi nu se referea nemijlocit la monedele străine care circulau în provincie, recunoştea încasarea birului şi altor impozite în *lei* şi *aspre*, iar achitarea salariilor funcţionarilor regionali în *ruble argint*.

Problema în cauză este discutată şi în timpul guvernării lui A.N. Bahmetev (1816-1820). La 10 ianuarie 1819 Consiliul Suprem al Basarabiei sub preşedinţia lui C.A. Catacazi a discutat dispoziţia lui A.N. Bahmetev cu privire la circulaţia în Basarabia a monedelor turceşti: *beşlicul* de argint, *cervoneţul* de aur numit *rubia*, *levnicul* în valoare de douăzeci şi cinci, *zermakupul*, *funducul* şi *misârul*, care n-au fost evaluate până atunci şi nu se cunoştea valoarea lor reală. Consiliul Suprem a dat dispoziţie guvernatorului regional de a convoca în prezenţa Departamentului economic un funcţionar al Serviciului Sanitar, samsarul regional, câţiva negustori de încredere şi cei mai buni meşteri aurari pentru a evalua aceste monede privind calitatea aurului şi argintului, stabilind concomitent preţul real al monedelor în raport cu rubla rusească şi cervoneţul olandez.

Totuşi, ţinând cont de faptul că în circulaţia monetară în Basarabia un loc important le revenea monedelor străine, în baza cererii din 2 octombrie 1822 prezentată de I.N. Inzov, noul rezident plenipotenţiar al Basarabiei, Consiliului Suprem al Basarabiei, la 10 octombrie a decis ca prestaţia colectivă numită prestaţie locală să fie încasată în vistieria statului de la toţi locuitorii Basarabiei în monede turceşti, conform cursului de schimb din regiune.

Pentru a stabili un curs exact în timpul operaţiilor de schimb valutar, la 12 ianuarie 1823 a fost emisă o dispoziţie ce stabilea modalitatea de schimb a monedelor de aur şi argint turceşti, concretizându-se că, până la introducerea banilor ruseşti în circulaţie pe întreaga Basarabie, se stabilea un anumit curs pentru schimbul monedelor turceşti: o mahmudea era echivalată cu 3 rub. 28 kop., o rubie – 53 kop., un beşlic de argint – 1 rub. de argint sau 5 lei, un iuzluc – 50 kop. de argint sau 2 lei 20 parale. În cazul în care aceste monede erau încasate de vistierie, preţul se modifica: o mahmudea era apreciată cu 3 rub. 80 bani sau 19 lei, iar o rubie cu 50 kop. de argint sau 2 ½ lei. În pofida acestui fapt valoarea de schimb a acestor monede era diferită. Conform informaţiilor prezentate la 23 mai 1824 Consiliului Suprem al Basarabiei pentru încasarea goştinii de pe oi şi capre, confirmată la 1 aprilie 1824 de

această instituţie, se stipula că banii încasaţi de concesionar să fie luaţi în monedă care circulă liber în Basarabia, în baza cursului de schimb stabilit între diferite persoane: un cervoneţ olandez şi austriac fiind egalat cu 18 lei, o rublă de argint – cu 6 lei, o mahmudea – cu 25 lei, o jumătate de mahmudea – cu 12 ½ lei, o rubie nouă – cu 3 lei 10 parale şi o rubie veche – 3 lei 5 parale. Ulterior, prin dispoziţia din 22 decembrie 1824 a guvernatorului general al Novorosiei şi rezidentului plenipotenţiar al Basarabiei M.S. Voronţov, părtaş înflăcărat al lichidării particularităţilor din sistemul administrativ şi fiscal al provinciei, adresată Consiliului Suprem al Basarabiei „...s-a hotărât a interzice primirea banilor de aur turceşti în vistieria statului, indiferent de cursul lor oficial, din cauza calităţii joase a aurului şi a intenţiei guvernului turc de a micşora în continuare cantitatea aurului în aceste monede; cu atât mai mult că importul lor de peste hotare în Basarabia a fost interzis". Prin această dispoziţie, se stipula că începând cu această dată „...toate dările ce să împlinesc în Basarabia, în loc di monedă turcească să plătească în monedă rosienească, socotindu-să ace monedă în asignaţii, adică suti di ruble drept una sută cincizăci lei", iar contribuabilii ce urmau să plătească *birul* „...să dea numai zăci rubli şi pentru *dajdii* nouî ruble treizăci şi cinci capeici în asignaţii".

Pentru a înlătura moneda turcească din circulaţie, în 1827 Administraţia regională a emis o dispoziţie specială, potrivit căreia, pentru comoditatea populaţiei, taxele la produse urmau să fie fixate în ruble ruseşti şi nu în cele turceşti sau moldoveneşti. Mai mult ca atât. În baza deciziei Consiliului Suprem al Basarabiei din 24 septembrie 1827, emise la dispoziţia din 21 septembrie a guvernatorului general interimar al Basarabia F.P. Palen, la cererea ministrului de finanţe E.F. Kankrin, populaţia urma să plătească impozitele de stat în monede de argint, reieşind din cursul de schimb al rublei de argint nu de 3 rub. 60 kop., cum aceste impozite erau plătite până atunci, dar de 3 rub. 70 kop. asignate. La 15 octombrie 1827 populaţia a fost înştiinţată, prin anunţuri scrise, despre această decizie.

La 26 ianuarie 1828 la şedinţa consultativă a Consiliului Suprem al Basarabiei este ascultată propunerea contelui F.P. Palen din 20 ianuarie 1828 prin care era adusă la cunoştinţă dispoziţia ministrului de finanţe din 8 ianuarie 1828 cu referinţă la decizia Consiliului de Stat din 30 decembrie 1827, privind circulaţia monedelor străine în guberniile apusene ale Rusiei şi a monedelor turceşti din Basarabia. F.P. Palen propunea Consiliului Suprem al Basarabia de a da dispoziţiile de rigoare privind executarea dispoziţiei ministrului de finanţe cu privire la circulaţia în Basarabia a monedelor turceşti, în care urma să fie confirmată interzicerea deja aprobată de a scoate din ţară pe cale maritimă şi terestră a monedelor străine de marcă inferioară şi a permite circulaţia doar a celor de calitate superioară: monedei de aur

poloneze de calitate superioară şi a monedei de aur turceşti care circulau în Basarabia. Până la adoptarea unei decizii speciale de a nu lua nici un fele de măsuri de interdicţie a monedelor străine care au fost aduse deja în Basarabia şi erau folosite de locuitori.

În 1828, odată cu lichidarea autonomiei limitate şi provizorii acordate Basarabiei, moneda rusească a fost introdusă ca mijloc de circulaţie bănească pe întreaga Basarabia. Dar, acesta n-a uşurat situaţia financiară a populaţiei. Contemporanii constată că această măsură a ţarismului, din contra, a provocat creşterea bruscă a preţurilor la toate produsele, în special la cele de primă necesitate. Locuitorii din mediul rural mult timp n-au putut să se deprindă cu rubla rusească, nu puteau urmări cursul de schimb al acestei monede şi din aceste considerente timp îndelungat au avut mult de suferit. În schimb, de pe seama introducerii rublei ruseşti au avut de câştigat negustorii, care erau cunoscuţi cu această monedă, urmăreau cursul de schimb al rublei şi stabileau la produsele alimentare preţuri arbitrare, folosindu-se de incompetenţa populaţiei, înşelând-o neruşinat.

Din acest considerent, în 1828 a fost stabilit un curs exact de schimb al rublei. Însă după cum constatau oficialităţile ruse, acest curs s-a păstrat doar o anumită perioadă de timp şi ulterior valoarea rublei de argint permanent oscila între 3 rub. 30 kop. (8 ¼ lei) şi 3 rub. 65 kop. (aproximativ 9 lei) asignate.

Începând cu 1 ianuarie 1828, în baza dispoziţiei guvernatorului general interimar al Novorosiei şi Basarabiei contelui F.P. Palen, de pe piaţa din Basarabia au fost scoase *paralele*. Dispoziţia prevedea că începând cu această dată „...nimeni nu avea dreptul să schimbe, să cumpere sau să vândă această monedă". În schimbul acestei monede vistieriile ţinutale urmau să primească un număr suficient de monede de aramă ruseşti, care puteau fi schimbate în asignate, monede de argint ruseşti şi beşlici bătuţi în trecut turceşti.

Analiza izvoarelor de arhivă inedite şi celor publicate ne permit să concluzionăm că după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, ţarismul s-a implicat în repetate rânduri în circulaţia monetară în Basarabia, căutând să stabilească, sub diferite pretexte, un curs de schimb stabil, care reieşea din politica financiară promovată de administraţia rusă, încercând să micşoreze cursul de schimb a monedelor turceşti, austriece, olandeze şi moldoveneşti, în favoarea rublei ruseşti. Dar şi în asemenea împrejurări, autorităţile imperiale au fost nevoite să ţină cont de particularităţile locale din sistemul administrativ şi fiscal al regiunii, specificul comerţului şi circulaţiei monetare moştenite din Principatul Moldova, interesele cercurilor comercial-industriale şi ale populaţiei, în mâinile cărora arau concentrate sume mari de bani. Doar după adoptarea Regulamentului din 29 februarie 1828, când autonomia limitată acordată regiunii a fost lichidata, iar provincia inclusă în sistemul economic

şi politic imperial, când moneda rusească a fost introdusă în mod oficial ca mijloc de circulaţie bănească pe întreaga Basarabia, monedele turceşti au fost înlăturate treptat din circulaţie de pe piaţa locală din provincie. Dar în pofida acestui fapt, unele din monedele turceşti au circulat în Basarabia până în anii ’50 ai sec. al XIX-lea.

Bibliografie:

AISR, F. 560, inv. 4, d. 101, f. 8; inv. 6, d. 575, f. 12-12 verso.

ANRM, F. 2, inv. 1, d. 10, f. 242-242 verso; d. 61, f. 52-58 verso; d. 80, f. 113-114 verso.

ANRM, F. 3, inv. 1, d. 930, p. II, f. 291-292 verso; d. 1191, p. I, f. 165-165 verso; p. II, f. 257-258; d. 1260, f. 64-64 verso, 68-68 verso.

ANRM, F. 5, inv. 1, d. 51, f. 3-47.

ANRM, F. 17, inv.1, d. 5, f. 85-97 verso.

ANRM, F. 75, inv. 1, d. 426, f. 43 verso.

Ėnciklopedičeskij slovar’ / Izdateli F.A. Brokgauz, I.A. Efron, SPb., 1890, T. II, s. 315-321.

Jubilejnyj sbornik goroda Kišineva 1812-1912 gg., Č. I. Kišinev, 1912.

Mihail P., Mihail Z., *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. (1812-1830)*, Bucureşti, 1993, p. 225.

Rossijskij gumanitarnyj ėnciklopedičeskij slovar’. Tom. I, Moskva, 2002.

Tomuleţ V., *Basarabia în epoca modernă (1812-1918) (Instituţii, regulamente, termeni). Ediţia a III-a, revăzută şi adăugită*. Iaşi, 2014.

Tomuleţ V., *Circulaţia monetară în Basarabia în primele decenii după anexarea ei la Imperiul Rus,* in: Studia Universitatis. Seria Ştiinţe Umanistice. Anul V, Nr. 10 (50), Chişinău, 2011, p. 142-153.